

**Mali
Fritz**

ELÄMÄ
JÄLKEEN
AUSCHWITZIN

NTAMO

Elämä jälkeen Auschwitzin

MALI FRITZ

Elämä jälkeen
Auschwitzin

TOIMITTANEET

Anja Moilanen

Tarja Leinonen-Magd

Kati Mustola

Jarkko S. Tuusvuori

2., tark. p.

NTAMO

Helsinki

2022

SISÄLTÄÄ TEOKSET

Mali Fritz & Hermine Jursa, *Es lebe das Leben. Tage nach Ravensbrück*. Verlag für Gesellschaftskritik, Wien 1983;

2. p. Milena, Wien 2008.

Suom. Kati Mustola

ja

Mali Fritz, *Essig gegen den Durst. 565 Tage in Auschwitz-Birkenau*. Verlag für Gesellschaftskritik, Wien 1986.

Suom. Tarja Leinonen-Magd

Teoksen käännökset saivat tuekseen Goethe-Institutin apurahan.

© Ernst Fritz 1983/1986

© Milena Verlag, Wien 2008 (*Es lebe das Leben*)

© suomentajat 2022

ISBN 978-952-215-864-2

(1. p. NTAMO, Helsinki 2022; ISBN 978-952-215-740-9)

ULKOASU & TAITTO

Göran de Kopior

KANNEN KUVAT

Mali Fritzin kotialbumi (/ Ernst Fritz)

VALMISTAJA

BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

NTAMO

Helsinki 2022

www.ntamo.net

SISÄLLYS

Toimittajien alkusana

7

Lukijalle (Anja Moilanen)

9

MALI FRITZ

Etikkaa janoon. 565 päivää Auschwitz-Birkenauissa (suom. Tarja Leinonen-Magd)

19

MALI FRITZ

Eläköön elämä. Päivät Ravensbrückin jälkeen (suom. Kati Mustola)

129

MALI FRITZ

Etikkaa janoon -lisäosat (suom. Tarja Leinonen-Magd)

221

Vaiettua vastarintaa etsimässä (Elisabeth Holzinger) (suom. Tarja Leinonen-Magd)

231

Jälkisanat: Mali Fritz ja Auschwitzin perintö (Kati Mustola & Jarkko S. Tuusvuori)

237

Viitteet ja huomautukset kaikkiin teksteihin (Jarkko S. Tuusvuori)

288

Kuvaluettelo

368

Mali Fritz
Pariisissa
1939.

TOIMITTAJILTA

Moni ei tiedä, kuka oli Mali Fritz.

Hän oli juutalaiseen perheeseen syntynyt itävaltalainen vastarintataistelija. Hän uhmasi 30-luvulta lähtien Keski-Euroopan alueella uusia äärioikeistolaisia hallintoja, selvisi elossa läpi mahdottomien koettelemusten – Gestapo-vankeuden, kahden keskitysleirin, kuolemanmarssin ja pitkän toivon vaelluksen – takaisin kotikaupunkiinsa Wieniin. Sodan jälkeen hän työskenteli tulkkina kansainvälisissä järjestöissä, vaikutti politiikassa ja kirjoitti pahimmista kokemuksistaan kaksi kirjaa.

Ja Mali oli suomalaisen Anja Moilasen hyvä ystävä.

Tämä toimitte sisältää suomennokset noista kahdesta teoksesta ja paljon lisätietoa tekijänsä elämästä ja sen limittymisestä eurooppalaisen totalitarismin historiaan ja erityisesti kansallissosialismin rikoksiin. Toivottavasti se auttaa osaltaan muistamaan sen, että demokratiaa, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa pitää jatkuvasti vaalia.

Syyskuussa 2020 uutisoitiin natsien uhreja tukevan Claims Conference -järjestön (1951–) teettämästä kyselystä. Sen perusteella lähes neljännes nuorista yhdysvaltalaisista arveli holokaustia myyiksi ja 12 % vastaajista ei ollut siitä koskaan kuullutkaan. Kun saman vuoden tammikuussa oli vietetty juutalaisten kansanmurhan vuosipäivää, Pew-keskuksen (2004–) julkaiseman selvityksen mukaan alle puolet yhdysvaltalaisista aikuisista tiesi edes suunnilleen, kuinka moni menetti henkensä natsirikoksissa ihmisyyttä vastaan.

Kyselyjen todistusvoima on rajallinen. Joka tapauksessa nämä ja vastaavat löydökset ovat huolestuttavia. Siirtolaisuuden ansiosta juutalaisten asia ja holokausti ovat olleet Yhdysvalloissa yleisesti esillä hyvinkin paljon. Ilmeisestikin niistä on puhuttu tavoilla, jotka eivät ihanteellisimmin edistä tavoitteitaan. Euroopassa tilanne ei ole välttämättä kovin paljon parempi: tammikuussa 2019 julkaistun EU-komission barometrin mukaan yli kaksi kolmasosaa unionin alueen kansalaisista katsoi itse olevansa huonosti selvillä juutalaisuuden historiasta ja alle puolet tiesi, että useissa maissa on rikos väittää juutalaisten kansanmurhaa tapahtumattomaksi. Silti 40 prosenttia eurooppalaisista arvioi, että holokaustikasvatus kouluissa on riittävä.

Kirjat natsiterrorismista ovat osa unohtamisen vastaista toimintaa. Niitä on hyvin monenlaisia, ja aivan erityisen monet niistä keskittyvät yksilöiden selviytymis- tai sankaritarinoihin ja todistavat siten ajallemme tyyppillisistä yhdenmukaistuvista innostamistavoista. Tämä kirja poikkeaa valtavirrasta: vaikka se kumpuaakin yhden rohkean ihmisen elämäntiestä, se keskittyy henkilökohtaisen sijasta yleiseen ja yhteiseen kysymykseen vainon, sorron ja epätasa-arvon luonteesta ja taustasta. Se perustuu ajattelevan naisen käsialaa oleviin kirjoituksiin.

”Ei koskaan enää”, sanoi Mali Fritz ja suuntasi sanansa unohdusta vastaan. Tämän kriittisen hankkeensa lisäksi hän tähdensi sitä, että elämä piti voittaa takaisin sen nimissä toimineilta kuolemankauppiailta. Hänen omat vaihteensa ja kirjoituksensa ovatkin pohjimmiltaan ylistystä rauhanomaiselle yhteiselämälle.

”ÄLKÄÄ IKINÄ UNOHTAKO”
Fasismin uhrien
muistomerkki pystytettiin 1981
Wienin Morzinplatzille,
1951 valmistuneen
teoksen tilalle.
Tällä paikalla sijainneessa
Hotel Métropolessa
toimi 1938–1945 Gestapon
päämaja Itävallassa, kunnes koko
komea barokkirakennus tuhoutui
liittoutuneiden ilmaiskussa
II maailmansodan lopulla.

ANJA MOILANEN

LUKIJALLE

Usein väitetään, että ihmiset toimivat ja taistelevat,
vaikka tietävät sen johtavan kuolemaan.
Tätä en hyväksy.
Ei, he toimivat ja taistelevat, koska tahtovat elää.
He tahtovat pysyä hengissä, pelastaa elämänsä.
Elämänmyönteisyydellä voi inhimillistää maailman.
Elämä on minun periaatteeni.
Joka luopuu taistelusta, luopuu elämästään.

Mali Fritz

Elämää tihkuvista, elämää ylistävistä riveistä tunnistaa Mali Fritzin.

Tapasin Malin ensi kerran Helsingissä heinäkuussa 1965. Kulttuuritalolla järjestettiin silloin Maailman rauhankongressi. Tulin valituksi Suomen 200-jäseniseen valtuuskuntaan Suomen Naisten Demokraattisen Liiton edustajana. Tapahtumaan osallistui 1 490 ihmistä 98 eri maasta.

Edellisenä kesänä laajentunut Vietnamin sota riehui kaikessa hirveydessään. Se ja muut aseelliset selkkaukset mutta myös rotusyrjintä ja puuttuvat tai uhanalaiset ihmissoikeudet muodostivat kongressin pääsisällön. Tämä kuvastaa pasifistisen liikkeen perusajatusta: rauha ei merkitse vain sodattomuutta vaan suojaaa ihmisarvon loukkauksilta, nöyryytykseltä ja alistamiselta.

Tämän kirjan päähenkilö ja tekijä Mali Fritz kuvaa toista maailmansotaa edeltäneiden, sen aikaisten ja sitä seuranneiden vuosien kokemuksiin juuri tästä laajan ja syvällisen rauhankäsityksen näkökulmasta.

Kongressin ensimmäisen päivän lounastauolla asetuin ruokapöytään. Vastapäätä minua istuutui aterioimaan tuntematon nainen. Ruskeat, vilkkaasti liikkuvat silmät, pienoinen hymy kasvoilla. Ojensin käteni, esittäydyimme. Kuulin nimen: Mali Fritz.

Mali Fritz
puhuu
Wienissä
1993.

Hän käytti lyhennettyä muotoa nimestään Amalie, jonka sain selville vasta paljon myöhemmin. Heikolla englannillani kysyin, mistä maasta hän on. Sain vastauksen: Itävalasta. Vieressäni istuvalta suomalaiselta sain tulkkausapua ja pääsimme jatkamaan keskustelua. Mali kertoi tulleen Wienistä kokoukseemme simultaanitulkkin tehtäviin.

Hän kertoi muutakin. ”Olen juutalainen ja kommunisti. Sodan aikana toimin maanalaisessa vastarintaliikkeessä Ranskassa. Kaikki nämä olivat vihattavia asioita natsi-Saksan noustessa alistajaksi.” Ehdin ajatella: varmaan on ollut melkoinen elämä tuolla ihmisellä. Kuten olikin.

Hän oli joutunut kokemaan hirveyksiä vankeudessa ja keskitysleireillä. Kun pahamaineista Auschwitz-Birkenaun tuhoamislaitosta ryhdyttiin evakuoimaan tammikuussa 1945 neuvostojoukkojen lähetessä, sinne päätnyt Mali siirrettiin ”kuolemanmarssin” taktiikalla Berliinin pohjoispuolella sijainneeseen Ravensbrückiin. Sieltä olisi alkanut seuraava kuolettava pakkosiirto.

Mali kuitenkin pakeni vankitoverinsa Hermine Jursan kanssa. He tekivät sekasortoisten alueiden läpi kulkeneen ja noin 1 600 kilometrin pituisen vaelluksen, jonka aikana Saksa antautui.

Kesäkuun puolivälissä selvisimme elossa kotikaupunkiimme Wieniin. Se tuntui uskomattomalta.

Näin kuuluivat Malin sanat Kulttuuritalon lounaalla 57 vuotta sitten.

Malin hahmo ja ajatukset jäivät askarruttamaan minua. Arvelin, että en varmaan enää tapaa häntä, koska niin hänellä kuin minullakin oli tiivis ohjelma kongressissa. Mutta jo seuraavana päivänä hän tuli tervehtimään minua. Ehdimme vaihtaa osoitteita.

Kirjeenvaihtomme alkoikin pian tämän jälkeen. Vaihdoin kuulumisia melko harvakseltaan, pääasiassa vain kerran vuodessa. Jouduin turvautumaan käännösapuun, mutta me onnistuimme näinkin lujittamaan ystävyyttämme.

Mali oli syntynyt 1912 ja kokenut molemmat suursodat. Minä 1936 syntyneenä elin lapsuuteni toisen maailmansodan aikana. Näistä kokemuksista juontunut halu tehdä rauhantyötä yhdisti meitä. Ajan oloon huomasimme muitakin yhdistäviä tekijöitä. Meillä oli samankaltainen aate- ja arvomaailma.

Mali odotti kirjeitäni ja kertoi niistä ilahtuvansa. Hän ihmetteli muuttoani maalta Helsinkiin, oli kiinnostunut työstäni ja kesämökkeilystä. Mali oli huolehtivainen, kuin äiti tai täti. Muistutti:

Pidä huolta itsestäsi! Huolehdi terveydestäsi, ulkoile paljon, äläkä mene mielenosoituksissa eturiviin, jos sattuu vaikka tulemaan mellakka.

Toinen tapaamisemme toteutui keväällä 1986. Saksaa puhuva ystävä lähti kanssani Wieniin, jonne Mali oli minua usein kutsunut. Tällä odotetulla kohtaamisella oli suuri merkitys ystävydellemme.

Mali oli alkanut kertoa julkisesti ja kirjoittaa elämästään sota-aikana ja toiminnastaan vastarintaliikkeessä. Avautuminen oli suuri teko niin henkilöhistoriallisesti kuin yleisemminkin. Olin huojentunut hänen puolestaan, koska vaikeneminen oli ollut kuluttavaa.

Saimme nauttia Malin seurasta kolmena päivänä. Katselimme kaupunkia ja istuimme puistoissa. Parasta oli kiireetön yhdessäolo, mieleen jäivät ruokailuhetket ja kahvit sacherleivoksineen. Vankila- ja leirikokemuksiin emme keskusteluissamme kajonneet. Esitellessään Wienin tunnetuimpia monumentteja, Belvederen 1700-lukulaista kaksoislinnaa veistopuutarhoineen, Mali sanoi huvittuneen ironisesti:

Nämä ovat propagandistisia turistikohhteita.

Hän oli sovittanut ohjelmaamme vierailun Wienin ulkopuolelle. Tapasimme siellä hänen ystävänsä, joka myös oli osallistunut rauhankongressiin. Muistelimme innostuneina Helsingin ainutlaatuista tapahtumaa, jossa olimme saaneet nähdä ja kuulla taiteilijoita eri aloilta, poliitikkoja ja jopa kosmonautti Valentina Tereskovan. Erityisesti palasimme jatkotilaisuuksiin, kuten Kirjailijat-tapaamiseen ja Naisteniltaan.

Wienissä sain myös kolme vuotta aiemmin ilmestyneen kirjan *Eläköön elämä*. Mali oli tehnyt sen yhdessä Herminen kanssa. Kun kysyin sisällöstä, hän vastasi naurahtaen: ”Se on liian pitkä matka nyt kerrottavaksi. Lukekaa sitten kotona.” Teos oli juuri saamassa jatkoa toisesta: keskitysleirikirja *Etikkaa janoon* julkaistiin 1986.

Tuli aika jättää ystävä ja Wienin kevät. Suuri haikeus täytti mielen, kun erosimme. Hyvästelysanoissaan Mali viittasi yhteiseen tunnuslauseeseemme.

Anja, älä koskaan muutu. Rauha ja solidaarisuus ovat tärkeimmät maailmassa.

Mali oli saanut Unkarissa käydessään lahjaksi taidokkaasti kirjaillun pöytäliinan. Hän halusi antaa sen minulle muistoksi. Kotiin tultuani kirjoitin hänelle kirjeen, jossa kiitin koko matkasta ja kerroin liinan päätyneen yöpöydälleni. Se on kuin kukka, joka vielä tänäkin päivänä muistuttaa minua Malista.

Kirjahankkeemme aikana ajattelin usein sattumaa. Miten ihmeellistä olikaan, että olin saanut tutustua Maliin. Hän on kuulunut elämäni ja jättänyt vahvan jäljen.

Vaitiolostaan luopunut ystäväni alkoi käydä kouluissa kertomassa vastarinta-, vankila- ja leirijajoistaan. Hän myös antoi haastatteluja. *Wien Rot* -lehden toimittaja kysyi häneltä 1995: ”Pitkään aikaan ette kertonut kokemuksistanne – miksi nyt kirjoitatte?” Mali vastasi:

Jotta historia nousisi arvoonsa. Jotta ihmiset saisivat tietoa.

Jotkut kuulijat vaativat häntä kertomaan tarkemmin itseensä kohdistuneesta vainosta ja kidutuksesta. Mali totesi, että hänen kokemuksissaan ei ollut mitään erityistä. ”Kenenkään ei tarvitse itkeä minun vuokseni.” Jos voisin, sanoisin hänelle, että rakas ystävä, minä kyllä itkin.

Miljoonat vangitut ja rääkätyt ovat saaneet Malin kaltaisten todistajien ja kirjoittajien vuoksi äänensä kuuluviin. Se on tärkeä viesti tälle jatkuvasti sotiin varustautuvalle maailmalle.

Kirjahankkeemme aikana olen lukenut useita keskitysleirejä käsitteleviä teoksia. Ne kertovat teollisen mittakaavan ja suuren poliittis-taloudellisen koneiston massamurhatyöstä. Siksikään Mali ei halunnut korostaa omaa tapaustaan.

Hän jätti myös kirjeissään kertomatta kokemuksistaan. En liioin saanut kuulla mitään hänen perheestään.

Jouluksi 1996 ei tullut vastausta kirjeeseeni. Ajattelin, että jotain vakavaa sattunut Wienissä. Helmikuussa 1997 hänen miehensä Heinrich ”Julio” Fritz kertoi minulle kirjeessään murheellisen sanoman. Mali oli menehtynyt 8. kesäkuuta 1996. Kuoressa oli mukana kuolinilmoitus ja siinä Heinrichin lisäksi nimet Ernst ja Waltraud.

Julio muisteli tunteikkaasti Malia. Sama suru ilmeni lehti-ilmoituksesta, johon otetut Malin ajatukset käänsivät kuitenkin katseen elämään.

Kirjeenvaihto Wieneriin päättyi. Tuo erikoinen, kolmekymmentä vuotta kestänyt yhteys hiljeni. Kaipaus oli suuri, olin menettänyt viisaan, rohkean ystävän, toverin. En saanut tuntea häntä niin hyvin kuin olisin halunnut. Kolmatta kohtaamista ei tullut, mutta olen kiitollinen Helsingin ja Wienin tapaamisista sekä pitkästä yhteydenpidosta.

Kokemukset hirmuhallinnon ajoilta saattelivat Malia viimeiseen saakka. Mutta hänen elämänliekkinsä ei sammunut natsien käsissä.

Seitsemän vuotta sitten näytin *Eläköön elämä* -kirjan alkuperäisjulkaisua dosentti Marjaliisa Hentilälle. Historiantutkija sanoi heti, että tähän pitäisi suomentaa. Siitä lähti innostukseni. Etsin ja kyselin kääntäjää, moni kieltä taitava selasi kirjaa, mutta teksti koettiin vaikeaksi. Pitkäaikainen tuttavani Outi Mononen kiinnostui ja paneutui teokseen. Hän sai myös yhteyden wieniläiseen Ravensbrück-muistojärjestöön. Vasta silloin sain kuulla toisesta nimekkeestä *Etikkaa janoon*. Kävi myös ilmi, että Malia oli haastateltu tohtori Elisabeth Holzingerin kirja- ja videoprojekteissa. Vihdoin sain kuulla, että ystäväni poika asuu Wienissä.

Pitävän hahmonsä oma Mali-hankkeemme sai tammikuussa 2017. Suomentajiksi lupautuivat Tarja Leinonen-Magd ja Kati Mustola. Alkoi tietojen koostaminen ja yhteyshenkilön etsintä Itävaltasta. Videon 1990 julkaissut Wienin mediapaja oli yhteistyöhaluinen ja saattoi meidät yhteen Elisabethin kanssa. Hän oli heti valmis auttamaan, järjesteli tapaamisia ja välitti Ernst Fritzin ja tämän puolison Waltraudin yhteystiedot.

Tarja, Kati ja minä kävimme Wienissä syksyllä 2018. Menimme tutustumaan ystäviimme ja seurailemaan Malin jalanjalkia. Tuntui kuin katukivet olisivat huudelleet: tulkaa tänne, täällä hän on kulkenut, täällä iloinnut ja täällä surrut. Katsellut yli Tonavan, molemmilta puolilta.

SUUREKSI SURUKSEMME

MALI FRITZ

ON POISTUNUT KESKUDESTAMME HEINÄKUUN 8. PÄIVÄNÄ 1996

MALI KÄRSI VUOSIKAUSIA VAKAVISTA SAIRAUKSISTA JA VAIVOISTA, JOTKA HÄN KESTI ITSELLEEN OMINAISEN
ARVOKKAASTI. HÄN EI KOSKAAN ANTANUT SAIRAUKSIEN MÄÄRÄTÄ ELÄMÄÄNSÄ,
VAAN TOIMI MÄÄRÄTIE TOISESTI RAKENTAAKSEEN
VAKAUMUKSENSA JA TOIVEITTENSA MUKAISTA MAAILMAA.

HUOLIMATTA TILANTEEN VAKAVUUDESTA EMME OSANNEET ODOTTAA HÄNEN KUOLEMAANSA.

RIKAS ELÄMÄ ON PÄÄTTYNYT. OLEMME KIITOLLISIA, ETTÄ SAIMME JAKAA SEN HÄNEN KANSSAAN.

HAUTAUS ON TOIMITETTU LÄHIMPIEN LÄSNÄ OLLESSA.

HEINRICH FRITZ (JULIO)

ERNST JA WALTRAUD

WIENISSÄ HEINÄKUUSSA 1996

Olisin halunnut viedä kukkia Malin haudalle. Yksilöllistä leposijaa ei kuitenkaan ollut: Malin tuhka oli peitelty hänen omasta toivomuksestaan muistolehtoon.

Saimme Wienissä hyvän vastaanoton. Ernst ja Waltraud ottivat meidät vieraikseen halauksin. Sainoin Malin pojalle, että tuntuu kuin olisin löytänyt kadoksissa olleen veljen. Meistä tuli ikuiset ystävät. Vietimme Fritzien kotona ikimuistoisen illan ja saimme perhetietoja, joita ei kirjoissa ollut, myös valokuvia kirjaa varten.

Malin Auschwitzin ja Ravensbrückin tai Julion Dachaun keskitysleirijaoista oli perheessä kuulemma puhuttu hyvin niukasti. Syitä tähän oli varmasti monia, mutta ainakin vanhemmat halusivat säästää poikaa ikäviltä asioilta. Ernst kertoi Malin joskus sanoneen, että ”en koskaan tule ymmärtämään sitä, miksi he tekivät tuon kaiken, sitä ei voi ymmärtää”. Kun kysyin, millainen ystäväni oli ollut kodin arjessa, hänen poikansa vastasi: ”Hän oli vahva ja viisas, ja ne ominaisuudet ilmeisesti pelastivat hänet.”

Erikoistehtävänäimme Wienissä veimme SKP:n onnittelukirjeen ja pöytälipun 3. marraskuuta 2018 sata vuotta täyttävälle veljespuolueelle. Tällaista kunniatointia tuskin koskaan ovat naiset toimittaneet. Tapasimme KPÖ:n arkiston johtajan tohtori Manfred Mugrauerin paikassa, jossa Mali oli useita vuosia ahertanut oman työnsä ohessa. Olimme fyysisesti hänen jäljillään.

Kävimme juutalaiskortteleissa ja museoissa. Siellä kohtasimme vahvasti aseistettuja vartijoita ulkona ja sisätiloissakin. Jalkakäytävälle kiinnitettyjä uhrilaattoja oli tiheässä. Ernst kertoi, että Malillekin omistetusta kadusta oli tehty aloitteita mutta toistaiseksi tuloksetta. Ehkä tämä kirja osaltaan voisi vaikuttaa asiaan.

Nyt kirjoitamme sähköposteja uusille Wienin ystävillemme. Jokaiseen viestiin tulee jotain Malista. Hänen henkensä elää. Sydämelliset kiitokset teille, Ernst ja Waltraud!

Elisabeth-ystävä majoitti Tarjan ja minut kotiinsa. Arvostamme tätä suuresti. Hän työskentelee vapaaehtoisena pari päivää viikossa Itävallan vastarinnan arkistossa. Elisabethilta saimme tietoja Malin antifasistisesta toiminnasta ja muusta maanalaisesta oppositiosta Ranskassa. Arkiston talossa Wipplinger-kadulla on vastarintaa esittelevä pysyvä pääsymaksuton näyttely, johon me saimme uuden ystäväamme asiantuntevan opastuksen. Siihen pääsee tutustumaan myös verkossa saksaksi ja englanniksi. Suuret kiitokset sinulle, Elisabeth! Ilman sinun järjestämiäsi käytännön asioita ja apuasi emme olisi saaneet näin runsaasti tietoja Malista.

MALI FRITZ, *Elämä jälkeen Auschwitzin*

TOIMITTANEET

Anja Moilanen, Tarja Leinonen-Magd, Kati Mustola, Jarkko S. Tuusvuori

Mali Fritz ja
Elfriede Jelinek
Wienissä 1986

N T A M O 2 0 2 2

ISBN 978-952-215-864-2

Itävallanjuutalainen Mali Fritz (1912–1996) vangittiin fasismin vastaisesta poliittisesta vastarintatyöstä ja vietiin keskitysleirille. Hän selvisi niin Auschwitz-Birkenausta kuin Ravensbrückistäkin ja kirjoitti kokemuksistaan. Häntä ei tunneta laajalti. Mutta hänellä oli suomalainen ystävä. Ja Malilla on sanottavaa tämän päivän ihmisille. Ehkä enemmän kuin koskaan. Tämä teos sisältää suomennokset Mali Fritzin kahdesta kirjasta sekä runsaasti tietoa hänen elämästään ja sen reuna-ehdoista sekä kamppailusta demokratian ja tasa-arvon puolesta.